

ERZURUM'DA TÜRK VE ERMENİ NÜFUSU

Kamuran GÜRÜN

Lynch, Erzurum'un 1827'de nüfusunun 130.000 ve bunun 19 – 24.000'inin Ermeni olduğunu, 1829 Rus işgalinden sonra, Ruslar çekilirken Ermenilerin de beraber gittiklerini, 1835'de Erzurum nüfusunun 15.000'e düştüğünü, aralarında sadece 120 Ermeni ailesi kaldığını, kendisinin Erzurum'u ziyaret tarihinde (yani 1986'dan sonra) nüfusun, 10.500'ü Ermeni olmak üzere 40.000 olduğunu yazar¹.

Sözkonusunun Erzurum'un merkez kazası olduğu aşikardır. Vilayet nüfusunu II / 412.ci sayfada 544.502 olarak verir. Bunda Ermeni payı 106.768'dir.

Ermeni Patriği, 24. 6. 1880 tarihli mektubuna ilişik cetvelde vilayet nüfusunu 270.000, Ermenileri 111.000 olarak gösteriyor. 1881'de bu rakamı 128.478'e yükseltiyor. İngiltere'de verilen rakam ise 215.177'dir.

Cuinet 645.702'lik toplam nüfus içinde 134.967 Ermeni nüfus kaydediyor.

1890 yılında, Osmanlıların yaptığı bir tahminde toplam nüfusun 555.159, gayri Müslim nüfusun ise 113.488 olduğu, bu tahmine İngiliz Konsolosu C. Lloyd'un da iştirak ettiği anlaşılıyor². Erzurum'da Ermeniler dışında, Osmanlılara göre 3.356, Cuinet'e göre 3.725, Patriğe göre 5.000 Gerek ile ehemmiyetsiz bazı sair gayrimüslim unsurlar olduğu bilindiğine göre, bunların ortalama toplamını 4.000 sayarsak, bu tahminde Ermeni nüfusu 109.488 olur.

Osmanlıların ıslahatla ilgili olarak bölgeye yolladıkları bir kontrol komisyonu marifetiyle 1895'de yeni bir tahmin yapılmıştır, aynı İngiliz belgesinde bunu da buluyoruz. Bu tahmine göre vilayet nüfusu 669.717 ve gayrimüslim nüfus 123.935. Yukarıdaki fıkrada olduğu şekilde bu son rakamlardan 4.000 düşerek Ermeni nüfusunu 119.935 olarak kabul edebiliriz.

İngiliz dokümanlarında Binbaşı Henry Trotter'in yaptığı başka tahminler de var³. Ancak bunlar Erzurum, Van, Bitlis (Siirt hariç) vilayetleri için kümülatif olarak verilmiş. Binaenaleyh bu tahminleri, Van ve Bitlis vilayetlerine ait münferit tahminleri de kaydettikten sonra kümülatif olarak ele alacağız.

¹ H. F. B. LYNCH; **Armenia, Travels and Studies**, Beyrouth, 1965.

² Foreign Office Public Record Office (FO), 424/107, No: 104, Ek:3

³ LYNCH; a.g.e.; Sayfa II / 412.

Bu durumda Erzurum için 1880 1893 arasında yapılmış çeşitli tahminleri şöylece cetvel haline getirebiliriz:

Tahmini Yapan	Müslüman	Ermeni	Toplam	Tahmin Yılı
Patrik	351.990	215.177	582.879	1880 İngiltere
Patrik	120.000	111.000	270.000	1880
Patrik	196.269	128.478	337.767	1881
Osmanlı Tahmini	441.671	109.488	555.159	1890
1893 Sayımı	444.548	109.838	559.055	1890'larda
Cuinet	500.782	134.967	645.702	1892
Osmanlı Tahmini	545.782	121.935	669.717	1895
Lynch	428.495	106.768	544.502	1896'dan sonra

Kaynak : Kamuran GÜRÜN; **Ermeni Dosyası**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1983, s. 97-98.